

File dintr-o epopee identitară: „De neamul marmațienilor”

MARIAN NENCESCU

*Institutul de Filosofie
„Constantin Rădulescu-Motru”
Academia Română*

e-mail:

nencescu_marian@yahoo.com

Article history

Received: 01.08.2020

Received in revised form:13.08.2020

Accepted: 14.12.2020

Available online:30.12.2020

Title: “Pages from an identity epic: The Marmatians”

Abstract: The Order of the Marmatian Knights is for professor and academician Alexandru Surdu not only a pretext for philosophical meditation, but also a book of origins. Speaking of the Marmatians, the wonderful people and places of the North of the country: Oaş, Maramures and Bucovina, the author feels more than the emotion of the man "from the center of the country, superficial connoisseur of the border area", inevitably having on this subject also a philosophical perspective.

Keywords: monograph; origins; Marmatia; knights; meditations;

Întâmplare sau destin - când e vorba de numerologie, discuțiile sunt împărțite - face ca a 12-a carte din ciclul *Vocații filosofice românești* să fie dedicată unei teme ce trece de cadrul strict filosofic, stabilit cu strictețe de inițiatorul său, profesorul-academician Alexandru Surdu¹, fiind dedicată unui neam și unui ținut „magic” al țării, Maramureșul istoric, sau *Marmația*, cum îi spune profesorul Al. Surdu, preluând o sintagmă de la Jordanes, și chiar mai de departe („Această patrie, așezată cu fața către Dunăre, pe care cei vechi

¹ În urmă cu câteva zile, filosoful Alexandru Surdu (24 februarie 1938 – 11 decembrie 2020) a trecut în lumina Gândului deplin. Dumnezeu să-l odihnească în pace!

au numit-o Dacia/ Haec Gothia quae Dacia appellavere maiorem/, era despărțită la răsărit de roxolani, la apus de iazygi, iar la nord de sarmați/a septembrionem Sarmathe/”), de unde și denumirea de urmași ai marmaților și ai sarmaților, prezenți aici din vremea ultimei glaciațiuni.

Dacă ar fi să-i găsim totuși un echivalent literar cărții *Ordinul Cavalerilor Marmațieni* (Tg. Mureș, Ed. Ardealul, 2020) ar trebui să ne întoarcem în timp, poate la *Cântarea României*, a lui Alecu Russo, sau mai departe, la *De neamul moldovenilor*, a lui Miron Costin, cartea de căpătâi a istoriografiei noastre moderne, de la Mihail Kogălniceanu încoace. Asta și pentru că autorul primului poem filosofic din cultura noastră, *Viața lumii*, o meditație originală asupra vieții văzută ca un vis, și asupra sorții nedrepte, s-a silit să lase posterității și o mărturie „din ce neam au ieșit lăcuiitorii Moldovei, ai Țării Românești, dar și românii din țările ungurești, care toți de un neam și odată descălecați sunt”, măcar că vremurile i-au fost potrivnice și „era trecut cu bătrânețile, om de 70 de ai...”, cum ne spune, ca să-și salveze tatăl de la o rușine veșnică, Dimitrie Cantemir.

Așadar, profesorul-academician Alexandru Surdu compune o carte în care filosofia este doar un pretext de meditație, tema centrală fiind Marmația eternă: „N-am scris prea multe despre Univers, dar mi-a fost dat să scriu câte ceva despre Marmația, care fiind atât de îndepărtată, ajung la ea doar pe cărări de gânduri, luminate câteodată cu făclii astrale, încât îmi pare uneori că-i partea mea de cer” (p. 7). Amestec de monografie, carte pedagogică și, pe alocuri, poem epico-filosofic, *Ordinul Cavalerilor Marmațieni* are echivalent, în creația profesorului A. Surdu doar în monografia *Scheii Brașovului* (București, Ed. Științifică, 1992), o carte a originilor, a începutului și a primilor pași în viață, o carte a Drumului ce duce simbolic spre Nord, spre îndepărtata Hiberboreea, țara unde, spune legenda, mai venea uneori divinusul Apollo să ierneze, și să mai asculte odată cum „bat” geții *citerele*, rugându-se, cu cântări și imnuri înălțate către zei, să-i alunge pe dușmani. Căci aici este „țara veche”, unde Deceneu văzând că geții „se supun lui sufletește și că au înzestrare naturală, i-a învățat aproape toată filosofia... Iar predându-le lor etica le-a domolit obiceiurile barbare ... și i-au făcut să trăiască firesc, după legile proprii, pe care le numesc *belaginae* și, instruindu-i în domeniul logicii, le-a dezvoltat gândirea, făcându-i să fie mai dezvoltați la minte ca alte neamuri...” (Jordanes, *Getica*, Fundația Gândirea, 2001, ediție de Gabriel Gheorghe, p. 27).

Vorbind despre *marmațieni*, despre oamenii și locurile minunate din Nordul țării: Oașul, Maramureșul și Bucovina, profesorul Al. Surdu trăiește mai mult decât emoția omului „din centrul țării, cunoscător superficial al

zonei de graniță”, având, inevitabil, asupra acestui subiect și o perspectivă filosofică. În cartea *Geneza formelor culturii* (1934), profesorul Petre P. Negulescu (1872-1951), și el *maiorescian*, ca și Al. Surdu, vorbește deschis despre *specificul național*, o temă ce a preocupat conștiința românească postbelică. Sprijinit pe o vastă documentație, deopotrivă antropologică, dar și filosofică, P.P. Negulescu excludea determinismul rasial, considerând că valorile materiale și spirituale ale popoarelor se împrăștie, prin *difuziune*, de la un popor la altul, la fel „precum un corp solid se împrăștie în masa lichidului în care se dizolvă”. Comunitatea de idei, și implicit de cultură, nu se poate realiza decât printr-o „viață în comun”. Iată cum vede profesorul Al. Surdu această *comuniune* naturală a neamului: „Cert este că românii din Maramureș, vecini cu granița de Nord, nu sunt mărginașii țării, ci dimpotrivă, au fost *descălecătorii de neam*, făcându-și simțită prezența în toate provinciile românești, dar rămânând izolați într-un fel de bastion, ca și bucovinenii, *al românității autentice*” (*Ordinul*, op.cit., p. 80). Așadar, suntem departe de *uniformizarea* de care vorbea P.P. Negulescu, asta și pentru că „înăuntrul fiecărui popor, unificarea formelor de viață, și, în genere, uniformizarea sufletească se lovesc de diversitatea intereselor sociale...” (*Geneza formelor culturii*, Ed. Eminescu, 1984, p. 463).

La rândul său, L. Blaga, încercând să determine și să înțeleagă *fenomenul românesc*, a pornit de la *categoriile* ce caracterizează cele trei ramuri ale creștinismului tradițional, în spațiul românesc (catolicismul, protestantismul și ortodoxia - n.n.), și, cu deosebire, în cel ardelenesc. Elementul ce dă stabilitate ortodoxiei românești este, în opinia lui L. Blaga, *sofianicul* („Sofia este ordinea și înțelepciunea divină care coboară în vremelnicie... Sofianic este un anume sentiment al omului, în raport cu transcendența (*Spațiul mioritic*, 1936, p. 90). În accepțiunea lui L. Blaga, *sofianicul* este fenomenul primar, transcendentul care coboară, o transfigurare de sus în jos, o idee speculativă, o trăire religioasă, o concepție despre viață. Același sentiment îl deprindem și din scriitura „hieratică”, ca o boare ce vine dinspre trecut, a profesorului Al. Surdu: „Îngerul Domnului a sunat din trâmbiță destinului nostru, răscolindu-ne Trecutul. Uneori, după slujba de vecernie, se zice, la ceas de seară, înainte de luminarea Sfintei Cruci, se văd acolo, pe Gruiful Domnului, două umbre uriașe, ce parcă stau de strajă. Aici, la margine de Lume și de Țară. Să fie umbrele voievodale ale lui Bogdan și Dragoș? N-ar fi de mirare, căci aici ar trebui să fie locul lor de adunare...” (p. 177).

În afară de această determinantă *sofianică*, profesorul Al. Surdu mai identifică, în Marmația sa de suflet, și o orientare naturală spre *pitoresc*, o altă trăsătură stilistică a subconștientului, dacă ar fi să-i dăm crezare tot lui L.

Blaga: „Dragostea de pitoresc și de ornament are în viața țărănească, și ciobănească, românească o întâietate precumpănitoare, chiar asupra etnicului” (*Spațiul mioritic*, p. 126). Iată, de pildă, o însemnare despre obiceiurile populare „mireștene” (ale locuitorilor comunei Dragomirești, de le Valea Izei), trecute „De pe teren pe scenă, și viceversa” (cnf. titlului unui capitol al cărții - n.n.): „Primele manifestări publice, *înscenate*, ale obiceiurilor populare le-au organizat despărțămintele Astrei (Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, înființată în 1861, de Mitropolitul Andrei Șaguna, și la renașterea căreia, actuală, a pus umărul și profesorul Al. Surdu - n.n.). Atunci se făceau expoziții de cărți, obiecte, costume. Primele spectacole s-au făcut pe scene improvizate. Hora mare, de exemplu, *deschisă*, cuprindea tot satul... Mai târziu, noii conducători, *conștienți de influența culturii populare* (s.n.), au interzis șezătorile, au confiscat sălile de spectacole, și au deschis așa zisele „cămine culturale”, focare ale propagandei comuniste și centre de poluare a folclorului... Astăzi asistăm la coborârea de pe scenă a dansurilor populare și la reîntoarcerea lor în vechile locuri...” (p. 77). De aici, și până la formularea unor observații față de calitatea și conținutul cântecelor populare, nu e mare distanță. Reamintim că și L. Blaga era preocupat de calitatea cântecului tradițional și cu deosebire a sonorităților arhaice ce însoțesc trăirile interioare, astfel că observațiile profesorului Al. Surdu ating, *filosofic vorbind*, fondul problemei: „Am văzut la germani, la sârbi și la greci renașterea cântecelor populare, prin interpretarea lor în grupuri de cântăreți, astfel încât să poată fi cântate și de spectatori, la concerte. Ceva asemănător încercase și Adrian Păunescu, dar nu cu muzica populară. La români s-a ajuns, din păcate la un fel de „cult al personalității” interpretului. Ba chiar și la procese pentru revendicarea unui cântec. Ce fel de muzică populară este aceea pe care nu ai dreptul s-o cânti?” (p.77).

Citind cartea profesorului Al. Surdu, îi dăm, indirect, dreptate lui Lucian Blaga care afirma, în *Spațiul mioritic*, că dragostea pentru pitoresc, pentru nuanță și dicreție, conturează patrimoniul nostru stilistic, iar în acest sens „românul posedă un înalt potențial cultural”. Dovadă este și satul maramureșean / *marmațian* contemporan: „În ciuda numeroaselor stiluri, se observă tendința de menținere a unor elemente tradiționale, adesea destul de costisitoare, dacă ne referim la porțile tradiționale... *Porțile împărătești*, le spunem noi, sunt de o mare frumusețe și păstrează vechi simboluri tracogete și creștine. Din păcate, sunt tot mai rare casele de lemn, cu stâlpi totemici și colane ale timpului...” (p. 111).

Trăind, adesea, în case de lemn, sau care imită arhitectura tradițională,

croite din bârne uscate la soare, spălate de ploii și albite de zăpezi, printre scoarțe, unelte și veșminte vechi, transmise din generație în generație, marmașienii au ceea ce s-ar numi *simțul istoriei*, metaforă ce explică de ce, în împrejurări istorice speciale, aici își are geneza însăși *constituția spirituală* locală, ca atare. La acest simț, special, ce transformă lumea concretă, într-o experiență sensibilă și imaginară, face apel profesorul Al. Surdu atunci când încearcă să constituie *Asociația Bogdan Dragoș*, a nobilimii românești din Maramureș, cu sediul la Sighetul Marmației, oraș unde s-au reunit neamurile cu ascendență nobiliară, atestate de pe vremea Regelui Carol Robert de Anjou, care a conferit cnezilor și voievozilor maramureșeni primele Diplome. Și tot aici au locuit și au scris despre aceste tradiții Ioan, Cavaler de Pușcariu (*Date istorice privitoare la familiile nobile române*, 1892 și 1895) și Ioan Mihali de Apșa (*Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, 1900), cărți „greu de citit și de transportat”, cum observă profesorul Al. Surdu. Mai aproape de noi, prin strădania Luciei (Binecuvântată să-i fie memoria! - n.n.) și a lui Ioan Piso, a fost editată cartea lui Alexandru Filipașcu, *Enciclopedia familiilor nobile maramureșene de origine română* (Ed. Eikon, 2015), o amplă referire la cele 458 de familii nobile din Maramureș. Vorbind despre reuniunile de la Vișeu de Sus ale urmașilor Cavalerilor marmașieni, profesorul Al. Surdu are o nostalgie... cosmică: „Sunt în sală și se uită la tine cum vorbești, cum îi arunci în istorie cu 800 de ani în urmă, oameni care încă se mai duc la mormintele bunicilor cu flori...” (p. 188). Iar încheierea, are parfum de hrisov îngălbenit de vreme: *Dacă tradiția e merindea sufletului* (s.n.), tradiția Cavalerilor Marmașieni este „traista” sufletului pentru orice marmașian adevărat” (p. 188).

Poveste a trecutului, cronică a neamului, sau punte spre viitor, *Ordinul Cavalerilor Marmașieni* este rezumatul *operei sociale* a profesorului Al. Surdu, este *diata* sa pentru cărturari, pentru urmașii Cavalerilor de odinioară, dar și pentru *coconii* și *zânele* locului, frumos împodobiți, purtați de mână, de părinți, la procesiuni și hramuri: „Îmi imaginez o cetate imensă, undeva la graniță, între Marmația și Sarmația... întărită de portavocea eternului, și răsunând de chemarea Marelui Comandor - *Vera Fides!* Iar de departe, ecoul, plutind pe valurile înspumate de „sineală, de aur și de sânge”, (culorile în care este pictat *Codicele de la Ieud* - n.n.), răpunzând ca o trâmbiță a Destinului - *Usque ad Mortem!* (p. 195).

Este chemarea Țării Străbune, compusă *epopeic* de profesorul Al. Surdu, în 12 cânturi/*versete*, a Hiberboreei visată de antici și regăsită *in aeternum* de un împătimit al trecutului. Asta pentru că, dezvăluindu-și misterul, cultura tradițională răspunde unei nevoi mereu vii, de conservare și securitate. Iar

dacă am supraviețuit, maramureșenii în primul rând, și noi toți, ca neam, este și pentru că am avut mereu, vorba profesorului Al. Surdu, „desagii” plini cu merindele sufletului. Așa să ne ajute, Dumnezeu!

AUTHOR BIO:

MARIAN NENCESCU is a scientific researcher at the Institute of Philosophy of the Romanian Academy, in Bucharest, and is part of , as a publicist-commentator, on cultural issues, from the scientific board of publications *Curtea de la Argeș* (awarded the *Academic Merit* by the Romanian Academy), *UZPR Magazine*, and *Astralis*, from Bucharest. He is a permanent contributor to *Revista de Filosofie* and *Revista Izvoare Filosofice* (*Philosophy Magazine* and *Philosophy Sources Magazine*), from Tg. Mureș.